

Obsah

Knihu doporučují _____ **1**

Obsah _____ **9**

Úvod: Naše největší příležitost _____ **11**

Část I. Co musíme udělat společně

Kapitola 1: Naším cílem je čistá nula _____ **19**

Kapitola 2: Vyrábíme čistou energii _____ **31**

Kapitola 3: Elektrifikujeme dopravu _____ **51**

Kapitola 4: Půl planety přírodě _____ **63**

Kapitola 5: Vyřešíme jídlo _____ **75**

Kapitola 6: Proměníme průmysl _____ **91**

Kapitola 7: Odebíráme uhlík _____ **105**

Kapitola 8: Inovujeme a investujeme do lepšího světa _____ **115**

Kapitola 9: Měníme politiku a pravidla hry _____ **129**

Kapitola 10: Síla hnutí _____ **145**

Část II. Co může udělat každý z nás

1. Přestaňme se vymlouvat a pusťme se do toho _____ **158**

2. Přecházíme na čistou energii a šetříme s ní _____ **162**

3. Dopravujeme se šetrně _____ **167**

4. Jíme odpovědně _____ **171**

5. Nakupujeme málo a jen to, co vydrží _____ **177**

6. Obnovujeme přírodu, tvoříme divočinu _____ **182**

7. Stáváme se klimaticky pozitivní _____ **187**

8. Ovlivňujeme druhé a společně prosazujeme změnu _____ **191**

9. Volíme pro klima a žádáme řešení _____ **197**

10. Vzděláváme (se) _____ **200**

11. Vytváříme si vlastní seznamy úkolů _____ **205**

Závěr: Vždycky to má cenu... _____ **211**

Poděkování _____ **217**

Doporučená a použitá literatura _____ **219**

Foto: Shane Rounce na Unsplash

Úvod: Naše největší příležitost

Náš svět, náš morální vesmír, je najednou buď – anebo. Buď uděláme všechno pro to, abychom vytvořili budoucnost tak dobrou, jak jen může být, nejen pro naše děti a vnoučata, ale pro celé lidstvo. Anebo to neuděláme.

— JONATHON PORRITT

Odmítáme se vyhýbat tomu, jak špatně na tom jsme, ale přitom stále hledíme kupředu. Protože lidé nemění dějiny tak, že říkají: *Co když neuspějeme?... To se nikdy nezmění... Vypadá to, že nemáme šanci... Možná nikdy nezískáme právo volit, vybrat si partnera, být svobodní...*

— AYANA ELIZABETH JOHNSON
A KATHARINE K. WILKINSON

Můžeme to vyřešit

„Otepluje se. Kvůli nám. Víme to jistě. Je to špatné. Ale můžeme to vyřešit.“ Do těchto pěti tezí shrnuje hlavní fakta o klimatické krizi profesorka na Lundske univerzitě Kimberley Nicholas.

Většina lidí téměř na celém světě už velmi dobře chápe první tři uvedené teze. I u nás si podle reprezentativního výzkumu České klima 2021 zhruba tři čtvrtiny obyvatel starších patnácti let uvědomují, že globální změna klimatu již probíhá a děje se tak hlavně kvůli lidem. Někteří si nejsou jistí. Opravdových pochybovačů je naprostá menšina, jakkoli někdy hlasitá. O změně klimatu a vlivu člověka na ni už nemusíme nikoho přesvědčovat. Můžeme se posunout dále. Současné výzvy jsou jinde.

Se čtvrtou tezí je to složitější. Většina lidí – v Česku asi dvě třetiny – se obává změny klimatu, tedy musí nějak tušit, že je to špatné. Přesto ale ve společnosti chybí povědomí o celé šíři a vážnosti problému i vědomí naléhavosti a rychlosti, s jakou se s ním musíme popasovat. To souvisí s poslední tezí: můžeme to vyřešit. Opravdu? Většina lidí ale neví jak. Neznají ani celospolečenská řešení a netuší ani, jak by mohli přispět sami. Proto vznikla tato kniha. To, co dnes potřebujeme především, je ukazovat řešení.

Je na čase vyprávět lepší příběh

Příliš mnoho nejenom mladých lidí si dnes zoufá ze své budoucnosti. Někteří cítí bezmoc, jiní strach či úzkost. Další mají vztek nebo jsou zmatení a někteří všechno dohromady. Stále více kvůli klimatické krizi.

Na jaře 2022 jsem v Praze navštívil světový kongres environmentální výchovy, včetně kongresu mladých. Více než stovka studentů z mnoha zemí diskutovala o stavu naší planety a potřebě proměny vzdělávání. Jejich energie byla nakažlivá a jejich vystoupení zanechalo v nás dospělých hluboký dojem. Přesto opakovaně zaznívala stejná temná struna. Nejvíce mě zabolalo, když skupinka dívek, které měly za úkol vyjádřit své sdělení pomocí umění, představovala svůj výsledný obraz. Koláž s umírajícími zvířaty a přes ni jasně červené obtisky lidské ruky symbolizující stopy krve. Název? *Lidé, zabíjáci přírody.*

Žijeme ve světě, kde ty nejaktivnější, nejcitlivější a přírodu nejvíce milující mladí lidé – naše pýcha, naše budoucnost a naše naděje – mají v hlavě obraz člověka jako ničitele. Všude kolem dnes narážíme na hluboký pesimismus spojený s výhledem do budoucnosti. Dvě třetiny mladých Čechů a Češek jsou přesvědčeny, že děti, které se dnes rodí, budou žít v *horším* světě – a pouze jedna desetina věří v opak. Ani dospělí nemají více optimismu. V již zmíněném výzkumu České klima 2021 jsou na tom v odpovědi na stejnou otázku sotva o pár procentních bodů lépe.

Můžeme se tomu vůbec divit? Jsme kontinuálně bombardováni špatnými zprávami a obrazy o stavu naší planety. Veškeré vědecké zprávy o změně klimatu, ztrátě biodiverzity, rozkladu přírodních ekosystémů či stavu našich oceánů přináší depresivní výčet dalšího zhoršování situace a stále hlasitější varování před ekologickým kolapsem.

Také mnohé populárně-naučné knihy o změně klimatu dále přitápějí pod kotlem. Některé z nich už máme i v českém překladu. A samotné názvy shrnují jejich poselství: *Neobyvatelná Země* od Davida Wallace-Wellse, *Jak ztratit Zemi* od Nathaniela Riche...

Dokonce i populární příběhy, které si o sobě v současné západní civilizaci vyprávíme, často zvěstují apokalypsu a působí tak, jako bychom nad budoucností mírumilovného života na naší

planetě už dávno zlomili hůl. Viděli jste v posledních třiceti letech nějaký velkořím, kde by lidé – ne elfové, ne kouzelné bytosti, ne vyspělé mimozemské civilizace – dokázali fungovat v harmonickém soužití s přírodou, s naší Zemí?

Přesvědčení, že lidé jsou ze své podstaty ničitelé nebo že to všechno stejně špatně skončí, je ještě horší než všechny hrůzy, které se kolem nás již dějí. Jakmile z takového přesvědčení uděláme náš mentální model, stane se sebenaplnujícím proroctvím. Jak můžeme směřovat ke společnosti žijící s úctou k naší nádherné a pestré planetě, jestliže *předpokládáme*, že člověk a živá planeta nejdou dohromady? Jak můžeme vytvořit lepší svět, jestliže už jsme někde hluboce uvnitř stejně *presvědčení*, že v budoucnu svět bude jen horší? Nastal čas na změnu myšlení. Ani tvář v tvář všem těm krajně nepřijemným skutečnostem nemusíme propadat úplně beznaději.

Potřebujeme si vytvořit lepší mentální modely. Potřebujeme si vyprávět lepší příběhy. Potřebujeme sami sebe přesvědčit, že změna je možná a že stále můžeme založit náš vztah k více než lidskému světu na našich schopnostech péče, spolupráce a harmonie. Potřebujeme uvěřit tomu, že vliv člověka na jeho prostředí může být také pozitivní. Je v naší moci skutečně napravit mnohé ze škod, které jsme dosud napáchali, zastavit klimatickou krizi a pomoci planetě, aby začala uzdravovat sama sebe. Stále ještě nemusíme Zemi ztratit. Můžeme ji získat zpět pro naše děti a další generace.

Plán pro jedinou planetu

Mým oblíbeným sloganem, který se často objevuje při studentských protestech za klima, je: *Nemáme planetu B.* Určitě si dokážete vybavit nějaký akční film, kdy všechno z původního plánu selže a jeden z hrdinů konečně položí klíčovou otázku: *„Jaký je plán B?“*

Pokud jde o změnu klimatu, žádná planeta B na nás nikde nečeká. A to navzdory ambicím na kolonizaci Marsu a život ve vesmíru. V tomto ohledu je třeba zůstat nohama pevně na zemi. Jak shrnuje kanadská popularizátorka vědy Mika McKinnon: *„Země je ta snadná úroveň. Pokud nedokážeme udržet obyvatelnost tady, jsme naprosto v pr... se snahou uspět s dlouhodobým přežitím kdekoli jinde.“*

Potřebujeme plán, ale plán pro jedinou planetu, kterou máme. Na podzim 2018 zaplavili mladí demonstranti ze Sunrise Movement kanceláře vedení amerického Kongresu, aby upozornili na naléhavě krátký čas, který nám zůstává na zažehnutí klimatické krize. Zoufale pokládali jedinou, hlavní otázku: *„Jaký máte plán?“* Brzy zjistili, že ani ti nejotevřenější a nejpokrokovější z politiků plán na řešení změny klimatu nemají.

Spojené státy přitom nepředstavovaly výjimku. Ještě před pár lety neexistovala žádná srozumitelná a dostatečně ambiciózní vize na řešení klimatické krize nikde na světě. Ani mezi vědci, ani mezi aktivisty, ani mezi politiky. Teprve nedávno se začaly různé požadavky a dílčí opatření propojovat. A světlo světa spatřily první komplexní plány, lišící se v detailech, ale většinou dost podobné, pokud jde o celkové zaměření. Tato kniha přibližuje právě takový plán.

Celá první část knihy představuje velký obrázek, *big picture*, globální plán, co všechno musíme udělat, abychom zastavili změnu klimatu a vytvořili udržitelný svět pro všechny. Musíme dosáhnout klimatické neutrality, kdy už nebudeme do atmosféry přidávat žádné další skleníkové plyny, a to nejlépe do roku 2050. Kde se vzala naprostá nutnost takového cíle? Směřuje světové společenství konečně k jeho naplnění? To prozkoumáme v kapitole 1.

Abychom dospěli ke klimatické neutralitě, potřebujeme dva hlavní typy řešení. Za prvé, zásadně „dekarbonizovat“ ekonomiku, tedy zastavit emise CO₂ a dalších skleníkových plynů,

především pomocí nových technologií v energetice, dopravě a průmyslové výrobě. Za druhé, zásadně „rekarbonizovat“ náš přírodní svět, tedy vrátit uhlík z atmosféry tam, kam patří, do lesů, do půdy a dalších ekosystémů, a to pomocí větší ochrany přírody a chytřejšího hospodaření v krajině, včetně proměny zemědělství. Vše postupně probereme v kapitolách 2–7.

Ne, nejsou to malé úkoly. V kapitole 8 se proto podíváme na to, jak se inovace stávají hybnou silou celosvětové proměny, kolik to celé bude stát, kdo to zaplatí a proč se nám veškeré investice do lepšího světa bohatě vrátí. V kapitole 9 si představíme veřejné politiky, strategie a opatření, která nás dovedou k potřebné transformaci. A konečně v kapitole 10 si přiblížíme, jak spolupráce a zapojení nás občanů do klimatických hnutí výrazně zvyšují naši šanci uspět.

Druhá část knihy nabízí návod, jak nasměrovat své činy v osobním, pracovním a občanském životě tak, abychom pomáhali řešení klimatické krize jako jednotlivci. Můžete si v ní vyhledávat podle toho, co vás právě nejvíc pálí. Jak vyřešit energie a bydlení, čím se dopravovat, co jíst, co (ne)nakupovat. Povíme si také, jakým způsobem může každý z nás pomoci obnově přírody a přispět k odebrání CO₂ z atmosféry. Čekají na vás i tipy na aktivní občanství, ovlivňování druhých, vzdělávání, společné prosazování potřebných změn a podporu klimaticky odpovědných politik. Jak si naplánovat svůj příspěvek na ochranu klimatu a co vám může pomoci proměnit jej ve skutečnost, vám zkusím poradit v poslední kapitole.

Různých rad, jak „zachránit planetu“ dnes koluje celá řada. V některých oblastech se nedá vymyslet mnoho nového. Přidaná hodnota této knihy spočívá v tom, že doporučení a tipy skládá do jednoho celku a zdůrazňuje jejich skutečný vliv na klima. Je jisté fajn nosit si do obchodu vlastní pytlík na pečivo – také ho nosím. Pro ochranu klimatu je ale důležitější zaměřit se na činnosti s podstatně vyšším dopadem. Tento přístup nám také umožní odhalovat široce tradované mýty, které zastíňují opravdová řešení. Teprve když se těchto mýtů zbavíme, dokážeme na opravdová řešení zaměřit pozornost.

Více než klima

Změna klimatu není jediným ekologickým problémem naší Země. Mezi další patří především ztráta biodiverzity, hromadění dusíku a fosforu nebo znečištění plastovým odpadem. Panuje vědecká shoda na tom, že dlouhodobé překračování planetárních mezí, určitého ekologického stropu naší Země, je neudržitelné. Povede k náhlým, rozsáhlým a nevratným změnám ve fungování přírodních ekosystémů s neblahými následky pro mnoho forem života, včetně lidské společnosti.

Navíc před námi nestojí pouze výzvy environmentální, ale také sociální, ekonomické, bezpečnostní nebo zdravotní. Čelíme stále se zvyšujícím nerovnostem, krizi důvěry v instituce, sklouzávání demokracie k autoritářským režimům, vyhnutí pravdy v prostředí sociálních sítí, rostoucímu stresu a psychickým potížím, válkám, ohrožení energetické bezpečnosti, dalším možným epidemiím – a mohli bychom dále pokračovat.

Změna klimatu bývá označována jako problém, který dále prohlubuje další problémy, anglicky takzvaný *threat multiplier*, „násobitel hrozeb“. Nejenže úzce souvisí s jinými ekologickými hrozbami: přispívá k další ztrátě biodiverzity, přímo zapříčiňuje okyselování oceánů a podobně. Stále častější a silnější povodně, sucha nebo neúroda v důsledku měnícího se klimatu ale také zvyšují nerovnosti a nejvíce postihují ty nejméně a nejzranitelnější. Vyvolávají další stres a strach, stupňují nedůvěru ve vlády neschopné zajistit svým občanům základní bezpečí a vytváří podhoubí pro migraci, konflikty a války.

I když se tato kniha zaměřuje na řešení klimatické krize, bere stále v potaz i další výzvy. Předkládaná řešení tak nemají pouze zažehnat změnu klimatu a nechat nás napospas všem dalším krizím. V následujících kapitolách uvidíme, že mnohá z těchto řešení mají daleko větší potenciál. Můžeme nejenom přestat vypouštět emise skleníkových plynů, ale také zajistit větší energetickou nezávislost pro všechny, vyčistit vzduch, který dýcháme, postavit zelenější, tišší a bezpečnější města, vypěstovat zdravější potraviny a vrátit vodu a život do naší krajiny. Toho všeho můžeme dosáhnout a můžeme mnohem více. Řešení změny klimatu můžeme navrhovat jako *win-win* strategie, nebo spíše *win-win-win-win-win*...

Jak píše americká klimatická reportérka Kendra Pierre-Louis: „*Co kdyby byl příběh o změně klimatu, který vyprávíme, příběhem o příležitosti? O příležitosti opravit náš vztah se Zemí a usměrnit naše společnosti tak, abychom nejenom uchovali naše ekosystémy, ale také zlepšili naše životy?*“ Jestliže změna klimatu funguje jako celosvětový „násobitel hrozeb“, její řešení přináší obrovský „násobitel příležitostí“. Vyřešení klimatické krize je ta největší příležitost, kterou máme, abychom vytvořili lepší svět.

Tato kniha je osobní

Mám čtyři děti ve věku od 7 do 14 let. Jako kritický ekopedagog jsem vycvičen k opatrnosti v tom, co nakládat na bedra těch nejmladších. Ani v dobré víře nemá cenu vystavovat malé děti obřím problémům tohoto světa, které přesahují jejich možnosti s nimi něco udělat. Můžeme tím napáchat více škody než užítku. Profesor David Sobel tento přístup shrnul do pravidla: „*Žádné katastrofy před čtvrtou třídou.*“ Jenže jak tomu dostat v dnešním světě? Od svých sedmi či osmi let mi děti kladou takové otázky na stav naší přírody a budoucnost světa, na které je těžké odpovídat i dospělým. Největším přáním mé nejstarší dcery je – vyřešit změnu klimatu.

Jako ředitel vzdělávacího centra TEREZA, organizace podporující rozvoj environmentální výchovy ve školách, a jako předseda české Sítě středisek ekologické výchovy Pavučina trpím neodbytným pocitem, že jsme mohli a stále můžeme udělat více. Nepochybuji o tom, že odvádíme dobrou a potřebnou práci. Máme výzkumy, které ukazují, že dospívající účastníci našich programů Ekoškola či GLOBE nebo pobytů v ekocentrech mají hlubší vztah k přírodě a jsou ochotnější ji chránit. V kontextu rychle postupující změny klimatu je to ale příliš málo.

Posledních pět let v každé volné chvíli čtu, téměř výhradně o klimatické krizi. Nejenom to, co vychází v češtině, ale především anglosaské zdroje. Nechal jsem si zaslat desítky nejnovějších knih o tématu, odebíráám klimatické zpravodaje světových médií, procházím souhrnné odborné studie i vědecké články.

Tato kniha je mým pokusem shrnout to podstatné o řešeních klimatické krize, co jsem se zatím naučil. Nejsou to řešení, která bych sám vymyslel. Nejsm vědec ani expert na klima. Jsem vzdělavatel a popularizátor – něco jako překladatel mezi světem vědců, expertů a aktivistů a světem vás všech, kteří se zajímáte o klimatická řešení, ale nemáte čas a kapacitu několik let studovat literaturu.

Velmi dobře si uvědomuji, že záměrem a zábrerem této knihy jsem si nejspíš vzal větší sousto, než na které vůbec stačím. Utěšuji se výzvou slavného amerického environmentalisty a autora Billa McKibbena: „*Planeta je dost mimo svoji komfortní zónu... Takže je načase, abychom i my vystoupili z té naší.*“ Hrát roli toho, kdo má dost znalostí a morálního kreditu, aby mohl předkládat ostatním řešení klimatické krize, je určitě mimo moji komfortní zónu. Jestliže napsat tuto knihu znamenalo vystoupit z mojí komfortní zóny, teď je na vás vystoupit z té vaší a tuto knihu přečíst.